

original scientific article
received: 2015-12-15

UDC 314.15:316.347(4)

PREPOZNAVANJE KULTURNE MEŠANOSTI IN SESTAVLJENE IDENTITETE ZNOTRAJ DRŽAVNIH MEJA

Marijanca Ajša VIŽINTIN

Medkulturni inštitut za vključujoče izobraževanje, raziskovanje in sodelovanje, Škocjan 34 d, 6000 Koper, Slovenija
e-mail: vizintin@medkulturni-institut.si

IZVLEČEK

V prispevku se soočam s prepadom med deklarirano evropsko raznolikostjo in nepriznavanjem raznolikosti znotraj državnih meja. Evropske države, vključno s slovensko, so večjezične, večetnične, večkulturne in večverske, torej kulturno mešane. Znotraj vsake države in znotraj vsake skupnosti (večinske, manjšinske ali priseljske, uradno priznane ali ne) prebivajo ljudje z več kot le eno identiteto, ki se spreminja, prehaja in je v nenehnem dialogu z drugimi identitetami ljudi v okolju. Sestavljena identiteta (in-in) omogoča ljudem, da se opredelijo kot pripadniki več kultur, več jezikov, več etničnih skupnosti in več ver, če to želijo, pri čemer so izbire med seboj enakovredne.

Ključne besede: sestavljena identiteta (in-in), kultura mešanosti, priseljenci, večkulturnost, večetničnost, večjezičnost, migranti

RICONOSCIMENTO DI CULTURA METICCIA E IDENTITÀ COMPOSITA DENTRO DAI CONFINI NAZIONALI

SINTESI

In questo articolo affronto il divario tra la diversità europea dichiarata e la non riconoscenza della diversità all'interno dei confini nazionali. Gli stati europei, incluso quello sloveno, sono plurilingui, multietnici, multiculturali e multiconfessionali, quindi culturalmente misti. All'interno di ogni paese e ogni comunità (di maggioranza, di minoranza oppure di immigrati, ufficialmente conosciuti o no) risiedono persone con più di una identità che cambia, si trasforma ed è in costante dialogo con altre persone dell'ambiente. L'identità composita (e-e) permette alla gente di identificarsi come membri di diverse culture e lingue, etnie e religioni diverse, se lo desiderano, facendo scelte equivalenti.

Parole chiavi: identità composita (e-e), cultura meticcica, immigrati, multiculturalità, multiethnicità, plurilinguismo, emigrati

UVOD

Evropska unija se deklarira kot raznolika skupnost 28 držav članic s 24 uradnimi jeziki. Navkljub številki, ki se od leta 1952, ko je Evropsko unijo ustanovilo šest članic, vztrajno povečuje, je treba na začetku 21. stoletja še vedno razlagati in pojasnjevati, da obstaja raznolikost ne samo med državami, ampak tudi znotraj državnih meja. K tej raznolikosti prispevajo tako uradno priznane manjšine, ki so zaradi političnih odločitev v 19. ali 20. stoletju ostale pred/za mejo, kot uradno nepriznane manjšine in priseljenke skupnosti – in večinska skupnost, znotraj katere prav tako bivajo raznoliki posamezniki, katerih identiteta se spreminja. Večina sodobnih teoretikov (Anderson, 1998, Bauman, 2008, Geary, 2005, Medica, 2009, 2010, Milharčič Hladnik, 2011, 2012, Milharčič Hladnik, Lukšič Hacin, 2011, Sedmak, 2011, Vidmar Horvat, 2009 idr.) ne dojema identitete kot fiksne in nespremenljive kategorije ali kot nekaj, kar smo podedovali in se ne spreminja od rojstva do smrti, temveč ravno obratno – čeprav spreminjanje, sovplivanje, prehajanje in fleksibilnost različno poimenujejo: »Za sodobne identitete lahko ugotovimo, da so bolj ali manj derivirane, dialoške, liminalne in prehodne, odpirajo pa nove moduse identificiranja in razumevanja kulture. [...] V interakciji, stikih, predvsem pa v dialogu s t. i. drugimi se naše identitete utrdijo ali spremenijo, omehčajo oz. prilagodijo. Vse identitete so torej identifikacije v kontekstu ter so tako situacijske, fleksibilne, inovativne in iznajdljive tudi, kadar sploh ne nameravajo biti take« (Medica, 2009, 16).

Zaradi širitve Evropske unije in težnje, da bi njeni prebivalci začutili evropsko identiteto (še en mit, še težje določljiv in še mnogo bolj raznolik kot nacionalni miti o nacionalni identiteti), mnogi teoretiki (Balibar, 2007, Debeljak, 2004, Delanty, 2007, Delanty, Rumford, 2008 idr.) opozarjajo, da bi bilo treba ponovno premisliti, kaj vse je v zgodovini sodoločalo in sooblikovalo podobo današnje Evrope, ki ni le podoba Zahodne Evrope, ampak tudi Vzhodne, Srednje, Južne in Severne Evrope. To ni lahka naloga, saj se je današnja zgodovinska *resnica* legitimirala, izumila in izpopolnila konec 18. in v 19. stoletju, »v času, katerega klima je bila v splošnem zaznamovana z nacionalizmom in nacionalističnimi težnjami« (Geary, 2005, 20). Ksenija Vidmar Horvat (2009, 254) predlaga, da »mislimo Evropo kot stanje liminalnosti, njeno zgodovino kot nepresihajočo prehodnost; da je skratka ne esencializiramo, temveč raje poudarjamo njeno odprtost in fluidnost, [...], saj ima ta druga izbira več možnosti, da se pluralizira prostore pripadanja; da je tudi bolj demokratična; ter da ima več možnosti za reševanje konfliktov sodobne evropske družbe.« A ne glede na odprte predloge in dejstvo, da Slovenija je večkulturna, večjezična, večetnična in večverska država, da v njej prebivajo in soustvarjajo družbo številni kulturno mešani (Sedmak, 2011) ljudje, ostaja dejstvo, da Slovenija uradno dovoljuje večini priseljencev le eno državljanstvo.

Veliko ljudi opredeli svojo etnično identiteto kot pol-pol, s čimer se potencira občutek, da niso ne eno ne drugo in da nikamor ne spadajo. Negotovost in občutek nepripadnosti se poveča, če je etnična identiteta še bolj raznolika. Mateja Sedmak (2011) prepozna etnično, jezikovno, kulturno raznolikost tako znotraj družbe kot pri posameznikih in predlaga termin kulturna mešanost. Gre za priznanje, da kulturno mešani ljudje so, da je kulturno mešan človek enakovreden kulturno nemešanim (če sploh obstajajo) in da lahko ljudje ponosno rečejo, da so kulturno mešani, ne da bi bili zaradi tega izločeni ali izključeni. Mirjam Milharčič Hladnik (2011) predlaga termin sestavljena identiteta, ki priznava in pojasnjuje kulturo mešanosti. Sestavljena identiteta dovoljuje posamezniku, da je in-in, da ima več identitet in da jih pojasni, če to želi.

Vendar imajo nekateri težave s soočanjem, da z nami sobivajo kulturno mešani ljudje s sestavljeno identiteto. Čeprav imajo priseljeni ljudje slovensko državljanstvo in so sprejeli slovensko identiteto kot eno od svojih (ne pa edino), jim nekateri Slovenci ne priznavajo slovenske identitete. Z vprašanji identitete in (ne)pripadnosti se v prispevku spopadajo nekatere književne osebe (Lečnik, 2013, Knežević, 2014), s svojimi življenjskimi zgodbami nas o sestavljeni identiteti prepričujejo priseljenci ali njihovi partnerji sami: Anila Zaimi, Maja Lamberger Al Khatib, Max Shonhiwa Zimani, Goran Vojnović (Milharčič Hladnik, 2011). V zadnjem delu prispevka se vračam na začetek: s primeri šestih razredov s treh šol, dveh slovenskih in ene italijanske s slovenskim učnim jezikom (Ljubljana, Koper, Trst), ponazarjam, da so kulturno mešani in raznoliki tudi osnovnošolski razredi, ki so odsev raznolike družbe in njenih ljudi s sestavljeno identiteto.

DEKLARIRANA RAZNOLIKOST EVROPSKE UNIJE
IN NJENO ZANIKANJE

Evropska unija se deklarira kot večjezična, večetnična in večverska skupnost. Veliko manj samoumevno je posameznim članicam Evropske unije prizna(va)ti raznolikost *znotraj* države. Na začetku 21. stoletja je treba še vedno in ponovno razlagati, da so skupnosti znotraj določenih državnih meja bile in so raznolike: »Evropska ljudstva so bila vselej mnogo bolj fluidna, zapletena in dinamična, kot pa si jih predstavljajo sodobni nacionalisti« (Geary, 2005, 17). Evropske države so vedno bile raznolike, »raznolikost je evropska usoda« (Living together, 2011, 7).

V vsaki državi poleg (pre)vladujoče večine živijo priznane manjšine z določenimi pravicami, poleg njih pa nepriznane manjšine in/ali priseljenke skupnosti. Ker se marsikje ne omogoča izvajanje že priznanih pravic, zapisanih v ustavi in zakonodaji niti priznanim manjšinam, se v nekaterih skupnostih krepijo težnje po neodvisni državi tudi na začetku 21. stoletja (npr. v letu 2014 neuspeli škotski referendum; s strani španske vlade nepriznani, nedovoljeni katalonski referendum).

Današnje evropske državne meje niso »od nekdaj«, ampak se je borba zanje izoblikovala konec 18. stoletja, se razbohotila z okrepljenim nacionalizmom v 19. stoletju, se razplamtela v več vojnah in določila po njih v 20. stoletju (največkrat se omenjata obe svetovni vojni, a ne pozabimo na balkanske vojne na začetku 20. stoletja in razpad Jugoslavije konec 20. stoletja). Nekatere države so se konec 20. stoletja celo razšle sporazumno (Češkoslovaška) ali se ponovno združile (Nemčija). Geary (2005) označi sodobno zgodovino, ki odločilno vpliva na naš današnji pogled na zgodovino Evrope, za otroka devetnajstega stoletja, ki je bil spočet in izdelan kot orodje evropskega nacionalizma, sodobne metode preučevanja in pisanja zgodovine pa kot orodje, ki je nastalo izrecno zaradi nacionalističnih ciljev in nam pustilo z etničnostjo in nacionalizmom »zastrupljeno pokrajino«.

Postavljanje državnih meja se velikokrat ni oziralo na etnične skupnosti, ki so živele v času odločanja na določenem ozemlju, ki, seveda, ni bilo etnično homogeno. Zato vedno ostane nekdo za/pred mejo (in mogoče postane priznana manjšina z določenimi pravicami, ki se izvajajo ali ne): Slovenci v Italiji, Italijani v Sloveniji, Madžari v Sloveniji, Slovenci na Madžarskem, Tirolci v Italiji itd. Tudi zato je vsaka družba znotraj postavljenih državnih meja raznolika.

Še večje težave imajo pri priznavanju posebnega statusa in iz tega izhajajočih pravic priseljske skupnosti, na katere se osredotočam v tem prispevku. Pravice priseljencev so odvisne od integracijske/vključevalne politike posamezne države (primerjaj Huddleston, 2011, Vižintin 2013, 26–31), ki določa življenje tako prišlekom/prvi generaciji priseljencev kot potomcem priseljencev (t. i. druga, tretja generacija). Tudi pravice novih priseljencev variirajo med zapisanim v zakonodaji in udejanjanju v vsakdanjem življenju. Nekatere priseljske skupnosti živijo v državah že desetletja in si želijo pridobiti poseben status manjšine, zaradi česar se povezujejo, npr. Zveza zvez kulturnih društev konstitutivnih narodov in narodnosti nekdanje SFR Jugoslavije v Sloveniji, saj želijo pripadniki njihovih manjšinskih skupnosti v Sloveniji »ohraniti lastno narodnostno identiteto, se integrirati v slovensko družbo in ne preprosto asimilirati« (Žitnik Serafin, 2008, 125). Poleg treh ustavno imenovanih narodnih skupnosti (italijanske, madžarske in romske) živijo v Sloveniji tudi ustavno neimenovane narodne skupnosti Albancev, Bošnjakov, Črnogorcev, Hrvatov, Makedoncev in Srbov, ki predstavljajo deset odstotkov prebivalstva Slovenije in se borijo za priznanje manjšinskega statusa (Kržišnik Bukić 2014).

Težave s priznavanjem raznolikosti znotraj državnih meja posamezne države se še potencirajo pri vprašanju (kulture) identitete ljudi, ki so etnično mešani, mešane dediščine, mešane rase, mešanih ozadij, mešanih korenin, mešanih staršev, dveoetnični, dvorasni, dvokoluturni (Sedmak, 2011, 268–269), ki imajo migrantsko ozad-

je, so dvo- ali večjezični ipd. Mateja Sedmak (2011) predlaga termin kultura mešanosti:

Politika in gibanje za (rasno in kulturno) mešanost izpostavljata pravico opredeliti se kot mešane rase/kulture ali mešanega porekla, priznavata večrasnost ali večkulturnost, dvo- in večjezičnost tako na individualni kot skupinski ravni. Gibanje za mešanost pa je hkrati mnogo več, je podpora članom etnično mešanih družin in otrokom mešanih zvez, je borba proti rasizmu in tabujem, predvsem pa je borba proti sistemu rasne ali kulturne klasifikacije in kategorizacije (Sedmak, 2011, 270).

RAZNOLIKOST EVROPSKE IDENTITETE

Identiteta in kultura sta dinamična koncepta v stalnem razvoju – ne samo pri priseljencih, ampak tudi pri avtohtoni populaciji. Portera (2011, 19–20) meni, da različnost, izseljevanje, življenje v kompleksni in večkulturni družbi ne predstavljajo več faktorja tveganja ali potencialno nevarnega pojava, ampak priložnosti za osebno in skupno obogatitev. Oseba iz druge etnične skupine z drugo kulturo sproža pozitivno priložnost, možnost za diskusijo in študij vrednot, norm ter načinov vedenja.

Novonastale evropske države v devetdesetih letih 20. stoletja in v prvem desetletju 21. stoletja ter širitev Evropske unije zahtevajo novo razumevanje kulture, identitete, prostora, državljanstva ter sobivanja v raznolikosti znotraj posameznih držav in znotraj evropske celine. Delanty (2007) opozarja, da je treba spremeniti nekdanjo delitev evropske zgodovine na pojem vzhod proti zahodu ter upoštevati različnost srednjih in vzhodnih območij. Vse tri različice so gojile odnose do širšega kulturnega območja: zahodna Evropa širšo kolonialistično soodvisnost; srednjevzhodna Evropa povezave z Rusijo in širšimi slovanskimi območji, jugovzhodna Evropa obsega tudi otomansko, bizantinsko in slovansko dediščino. Vse tri so oblikovali številni skupni tokovi – rimsko cesarstvo, judovstvo in krščanstvo tako v rimski kot v grški obliki – in zato moramo enotni pojem kulture razumeti kot množinski pojav. Odgovora na vprašanje, ali obstajata evropska kultura in identiteta (Delanty, Rumford, 2008) in kdo Evropejci sploh smo (Balibar, 2007), nista niti preprosta niti enoplastna, prej »strašno asimetrična« (Debeljak, 2004) in terjata »nov razmislek o Evropi« (Delanty, Rumford, 2008). K temu (samo)spraševanju lahko dodamo še nove identitete, ki v Evropo pripotujejo od drugod. Vsako leto pride v Evropo dva milijona novih priseljencev, trenutno je prijavljenih 24,6 milijona tujih državljanov, 83 milijonov prebivalcev Evrope se je rodilo drugje, ne v državah, v katerih prebivajo (Delanty, 2007). Vloga znanosti je spregovoriti o družbeni raznolikosti ter jo uzavestiti: »Vzdrževanje evropske kulturne, jezikovne in etnične raznolikosti je namreč ključno za tisto obliko skupne pripovedi o pripadnosti, v kateri bo za evropske narode

res lahko veljalo, da ne vrag, le sosed bo mejak, kakor je vizionarsko pel France Prešeren» (Debeljak, 2004, 53).

Po eni strani je v 20. in 21. stoletju veliko število priseljencev v Evropi novost. Nekdanje izseljenske družbe se spreminjajo v priseljske, zaradi česar se evropska družba spreminja. Pri vprašanju, kako integrirati priseljence, Evropa pozablja, da se je pred prvo svetovno vojno iz Evrope izselilo 45 milijonov ljudi (Scheffer, 2011, 141–144), predvsem pa velikokrat pozablja, da naj bi bila integracija, torej vključevanje, dvosmerni proces, ki zahteva tako prilagajanje priseljencev kot spreminjanje sprejemne družbe in razvoj podpornih mehanizmov za lažje, prijetnejše in uspešnejše vključevanje.

Kaj je torej skupnega evropski identiteti drugega kot to, da je raznolika, večjezična, večetnična, kulturno mešana? In ljudje, ki soustvarjajo evropsko družbo, ali niso prav tako raznoliki, večjezični, večetnični, kulturno mešani, njihova (kulturna, etnična) identiteta pa je multipla, hibridna, fluidna, trans- oz. prekokulturna, sestavljena? Vprašanje je konceptualno in politično, eden glavnih razlogov za nasprotovanje odprtosti pa je, »da je pred sto in več leti ‚problem identitete‘ oblikoval princip ‚čigar oblast, tega nacija‘« (Bauman, 2008, 26).

KO JE DOVOLJENO LE ENO DRŽAVLJANSTVO

Številni pozivi po odprtosti in evropski širitvi dosega jo v integracijskih procesih, ki naj bi zmanjševali pomen in funkcije nacionalnih držav, ravno nasproten učinek, saj

so sprožili valove nostalgčnih političnih diskurzov, ki so hkrati rasistični in protievropski, najbolj izrazito pa se odražajo v diskusijah o državljanstvu in migracijski politiki. Integracijski procesi tako potekajo v paradoksnem okviru, ko združevanje pomeni zapiranje meja, nadnacionalna evropska identiteta pa krepitev ksenofobičnih in rasističnih politik in resentimentov (Griffin, Braidotti v Hladnik, Milharčič, Lukšič Hacin, 2011, 38).

Kymlicka (2005, 495) navaja, da lahko priseljski politiki podvrženi ljudje v sorazmerno kratkem času (od treh do petih let) postanejo državljani, v ta namen pa morajo izpolniti le minimalne pogoje: naučiti se morajo uradni jezik države in vedeti nekaj o zgodovini in ustanovah nove države. Vendar ne državljanstvo ne identiteta »spopadi ne morejo opraviti svojega identifikacijskega dela, ne da bi prav toliko – ali še bolj – razdruževali, kolikor združujejo. To, da hočejo vključevati, se prepleta (bolje, dopolnjuje) s segregacijo, z izločanjem in izključevanjem« opozarja Bauman (2008, 75).

»Sorazmerno kratek čas« se v Sloveniji razteza na deset let in (večinoma) izključuje dvojno državljanstvo: slovenska država za večino ljudi, ki se priselijo v Slove-

nijo in želijo pridobiti slovensko državljanstvo, predvideva le eno državljanstvo – in tega ne dojema kot pravico, ampak kot možnost v nacionalnem interesu:

V času, ko uveljavlja pravice v Sloveniji kot tujec, mora s svojim vedenjem dokazati obstoj tistih predpostavk, ki omogočajo sklep o upravičenosti podelitve slovenskega državljanstva. Država po prostem preudarku odloči o tem, ali bo podelila državljanstvo ali ne. Sprejem v državljanstvo tako ni pravica, ampak možnost, če posameznik izkaže izpolnjevanje vseh predpisanih pogojev, pri odločitvi pa država upošteva tudi javni (nacionalni) interes, ki je pred interesom posameznika (Državljanstvo, 2014).

Če želijo priseljenci (po zakonodaji: tujci) pridobiti slovensko državljanstvo z naturalizacijo, lahko to storijo po desetih letih bivanja v Sloveniji, pri čemer morajo predložiti odpust iz dosedanjega državljanstva. Svojemu dosedanemu državljanstvu se priseljenci ne rabijo odreči, če so državljani Evropske unije (in med državama obstaja vzajemnost) ali če so potomci slovenskih izseljencev ali če so naturalizirani izredno (Državljanstvo 2014).¹ To dejansko pomeni, da se mora večina priseljencev v Sloveniji (če ti niso potomci slovenskih izseljencev) odreči svojemu državljanstvu (izjema so državljani Hrvaške od leta 2013, ko je tudi Hrvaška vstopila v Evropsko unijo) – kajti večina priseljencev, ki se priseli v Slovenijo, prihaja ravno s področja držav naslednic nekdanje skupne države Jugoslavije. Kot najava tudi Huddleston (2011, 176–181), Slovenija še vedno ne omogoča dvojnega državljanstva in pridobivanja državljanstva po načelu *ius soli* (pridobitev državljanstva z rojstvom na ozemlju države ne glede na izvor oziroma državljanstvo staršev). Lahko le pritrdimo Baumanu (2008, 24), da se nacionalna identiteta poteguje za »monopolno pravico, da zarisuje meje med ‚nami‘ in ‚njimi‘«: slovenska maksimalno, kolikor je dovoljeno v Evropski uniji: deset let.

KO SI LE POLOVIČKA (ALI TRETJINA ALI ČETRRTINA)

Zakaj »dvoživke umirajo dvakrat« (Knežević, 2014), namesto da bi živele dvakrat? Veliko ljudi, ko jih vprašam o njihovi etnični identiteti, odgovori, da so »pol-pol«. Pol tega in pol onega. S tem se potencira občutek, da niso ne eno ne drugo, da nikamor ne spadajo, da so samo polovičke (ali manj). Razvijanje miselnosti, da so kulturno mešani (Sedmak, 2011) manjvredni in da ne pripadajo nikomur, koristi le enemu cilju: ohranjanju pozicije moči in odločanja za pripadnike večinske skupnosti.

Če je etnična identiteta še bolj raznolika, kar pri mnogih ljudeh je, je zmedenost še toliko večja: »Ne vem! Oče je pol Slovenec pol Črnogorec, mati pa je pol

¹ O drugih izjemah glej Državljanstvo (2014), Zakon o tujcih (2011).

Hrvatica pol muslimanka. Jaz sem rojena v Sloveniji in tu živim že celo življenje. Pa mi vi povejte, kaj sem!!!?» (Komac, 2007, 491). Če bi Jugoslavija še obstajala, bi bil odgovor mogoče preprost. A je ni več. Razpadla je ob koncu 20. stoletja v plamenih, genocidih, posiljevanjih. Etnična in verska raznolikost sta bili uporabljeni kot orodje za etnično nasilje in vojno, pred katero je leta 1992 iz Bosne in Hercegovine zadnji hip v Slovenijo zbežala tudi Simona Lečnik (2013, 20–21):

je naravnost nesprejemljivo, kar oblasti želijo narediti. Domislili so se, da bi učence delili po narodnosti. Na glas sta začela [mama in oče] ugovarjati, kam bi sploh lahko razporedili mene. Šele takrat sem izvedela, da je mami polovičko srbskega porekla po baki in polovičko hrvaškega po dedku. Ati je tako in tako Slovenec in na tri dele me ne bi mogla razdeliti, da bi lahko nemoteno obiskovala pouk. Jaz pa sem se tega veselila, ker sem upala, da mi morda sploh ne bo treba hoditi v šolo. Imela sem dvanaest let in do tistega trenutka se nikoli nisem spraševala, kdo so moji predniki in kakšno je moje poreklo.

Priseljenske »skupnosti pogosto skonstruirajo tretjo hibridno identiteto, ki presega enostavno združitev dveh (kompetitivnih) kulturnih identitet (matične etnije in gostujoče² kulture)« (Haghverdian v Sedmak, 2011, 271–272) ali celo izumijo nov jezik, kot npr. t. i. tretja generacija turških priseljencev v Nemčiji: jezik Kanak Sprak/Kanakisch/Türken-Deutsch se v zadnjih letih prakticira v vsakdanji komunikaciji in postaja vse privlačnejši tudi za mladostnike večinske družbe. Ta jezik, ki z »glasbo postaja način in slog izražanja za vse mlade ne glede na poreklo [...] izraža pravzaprav hibridno identiteto v nastajanju, ki pomeni dvojno pripadnost, a tudi dvojno nepripadnost turški in nemški kulturi« (Medica, 2009, 13). Situacijo lahko primerjam s slovensko čefurščino,³ jezikom v romanu Čefurji raus! Gorana Vojnovića (2008), ki je postal knjižna uspešnica, nagrajena z najvidnejšimi slovenskimi literarnimi nagradami; ponatisom

in prevodom sta sledila tudi istoimenska drama in film. Za potomce priseljencev s področja nekdanje skupne države SFR Jugoslavije se je v Sloveniji uveljavil izraz čefur⁴ (Dekleva, Razpotnik 2002, Kobolt, 2002); zanimivo bi bilo raziskati, koliko je ravno Vojnovićev roman (2008) pozitivno vplival na spremembo pomena besede čefur, ki je (bila) obremenjena z negativno konotacijo.

KO NI DOVOLJENO BITI SLOVENEČ

A »ko si enkrat prišlek, ali lahko sploh nehaš biti prišlek?« (Bauman, 2008, 13). Nekateri priseljenci, ki živijo v Sloveniji, po pridobitvi slovenskega državljanstva (ali še brez njega), na vprašanje, kdo so, odgovorijo, da so Slovenci. To se ne zgodi takoj, ampak po več letih ali desetletjih: ko se ljudje naučijo jezika okolja, se v Sloveniji zaposlijo, dobijo prijatelje, nekateri postanejo aktivni na društvenem, političnem ali katerem od družbenih področij, se naprej izobražujejo, poročijo, nekaterim se tu rodijo otroci (in vnuki), ti se vključijo v slovenski vzgojno-izobraževalni sistem itd. Vključevanje v novo državo z novim jezikom je zapleten in dolgotrajen proces, ki traja več let ali desetletij (ali pa se sploh nikoli ne zaključi). Nekateri se po določenem času počutijo kot Slovenci in se odločijo, da je postala slovenska identiteta tudi njihova ali prepoznavajo slovensko identiteto kot eno od svojih etničnih identitet. Slovenijo so sprejeli kot svojo (novo) domovino ter to tudi jasno povedo – a imajo nekateri Slovenci, rojeni v Sloveniji, s tem težave:

V Sloveniji sem že osemnajst let. Imam slovensko državljanstvo. In še vedno, kadar se pred prazniki pripravljam, da vaju obiščem, me prijatelji sprašujejo: Greš domov? Kljub temu da sem jim na to vprašanje že večkrat odgovoril: Ne, grem v Vojvodino. Ali ko me sprašujejo: Kako je dol, pri vas? Rečem: Misliš dol, pri njih? Ja, mislim, da sem v Sloveniji. V začetku sem imel s tem težave. Ko sem prihajal k vama, sem se spraševal, ali odhajam ali se vračam. In obratno: ko sem bil pri vaju, sem se spraševal, ali jutri odhajam v Ljubljano ali

2 Janja Žitnik Serafin (2008: 33–35) zavrača uporabo izraza »država gostiteljica«. Uporablja termine država sprejema, država priseljevanja, večinska družba – in zavrača uporabo »povsem neustrezne in tudi skrajno zavajajoče rabe besednih zvez gostiteljska družba/država gostiteljica. [...] Takšna uporaba tega termina dejansko implicira stališče, da so etnični Slovenci kot ekskluzivni domačini z ekskluzivno domovinsko pravico gostitelj, kot njihove goste pa obravnava priseljence, katerih (do popisa 2002) dve tretjini je prišlo v Slovenijo pred koncem sedemdesetih let (in tudi če ne bi bilo tako), ki v veliki večini kot slovenski državljani plačujejo vse davke in pristojbine enako kot »njihovi gostitelji«, prispevajo v sklade za pokojninsko in invalidsko zavarovanje vseh državljanov, z dohodninskimi in drugimi davki in dajatvami sofinancirajo državno in lokalno upravo ter vse tiste dejavnosti v kateremkoli sektorju (gospodarskem, finančnem, socialnem, zdravstvenem, šolskem, znanstvenem, kulturnem, informativnem itd.), ki so sofinancirane iz postavk državnega proračuna. [...] Priseljenci namreč nikakor niso gostje v Sloveniji. Slovenija lahko gosti begunce, gostujoče profesorje, tuje svetovalce, politične in druge delegacije, nikakor pa ne more gostiti svojih delavcev, od katerih je neposredno odvisno slovensko gospodarstvo.«

3 Čefurščina: (ekspresivno) mešanica slovenščine in jezikov drugih narodov iz nekdanje Jugoslavije: Čefurščina samo še začini zgodbo in ji vdahne pristnost (Slovar novejšega besedja slovenskega jezika, 2013).

4 Čefur: 1. (slabšalno) pripadnik katerega koli naroda nekdanje Jugoslavije razen Slovencev, živeč v Sloveniji; jugovič (1): zmerjati koga s čefurjem; Učitelj, ki sliši učenca, ki drugemu reče, da je čefur, mora v tistem trenutku ukrepati 2. pripadnik subkulturne skupine z značilno govorico, ki je mešanica slovenščine in jezikov drugih narodov nekdanje Jugoslavije; čapec: Predstavo odlikuje živa in aktualna govorica mladih čefurjev (Slovar novejšega besedja slovenskega jezika, 2013). V knjižnih in spletnih izdajah Slovarjev slovenskega knjižnega jezika pred letom 2013 besede čefur (in izpeljank iz nje) ni bilo.

se vračam v Ljubljano. Tako je bilo v prvih letih mojega bivanja v Sloveniji. Zdaj vem, da sem v Sloveniji doma (Knežević, 2014, 45).

Podobno kot književna oseba Miki v literarnem pr-
vencu Zorana Kneževića (2014)⁵ opisuje izkušnjo ne-
priznavanja slovenstva in slovenske identitete tudi Max
Shonhiwa Zimani, ki se je priselil v Slovenijo (oz. v SFR
Jugoslavijo) iz Zimbabveja leta 1983:

V enem pogledu se še vedno počutim kot tujec v Sloveniji, ampak delno je to zato, ker mi slovenska družba ne daje občutka, da sem zares sprejet. / Velikokrat se namreč znajdem v situaciji, ko moram ljudem razlagati, kdo v resnici sem. Ne zadostuje jim, če jim povem, da živim v Ljubljani. Spraševali me bodo dalje. [...] Po njihovem ne morem biti Slovenec. Torej v tem pogledu so oni tisti, ki me delajo še bolj prikovanega k moji zimbabvejski ali šonski identiteti, kot bi bil sicer! Jaz pa verjamem, da so človeška bitja sposobna imeti sestavljene identitete, in to brez izjeme. Vsi imamo lahko veliko identitet in prav to v današnji družbi še bolj potrebujemo, da uspešno funkcioniramo (Max Shonhiwa Zimani v Milharčič Hladnik, 2011, 57–58).

SESTAVLJENA IDENTITETA

Goran Vojnović, eden najbolj branih slovenskih avtorjev in prejemnik številnih literarnih nagrad, režiser, scenarist, kolumnist, potomec priseljencev (t. i. druga generacija), rojen v Sloveniji, takole opisuje svojo etnično identiteto:

Da bi tak, kot sem jaz, ki ima neko nedojemljivo identiteto, lahko komu to razložil – razen na način, da preštejem vse svoje in začnem razlagati spet vse od začetka: da so bili moji predniki po maminem očetu pol Ukrajinci in pol Poljaki, babica je bila Muslimanka in v delu njene družine so potomci Turkov, oče je bil pa Srb, ampak tudi govorijo, da so neki Hercegovci ali Črnogorci. Moja mama je živela v Puli in se ima za Puljčanko, ampak ni Hrvatica. Tudi rojena ni na Hrvaškem, pač pa v Sarajevu. Kako zdaj to razložiti, da bi kdo dojel? (Goran Vojnović v Milharčič Hladnik, 2011, 41–42).

Namesto polovičarstva in nepopolnosti podpiram sestavljenost. Sestavljena identiteta (angl. hyphenated identity, Milharčič Hladnik, 2011, 2012, Milharčič Hladnik, Lukšič Hacin, 2011, Living together, 2011) priznava in dopolnjuje kulturo mešanosti (Sedmak, 2011), jo nadgrajuje in pojasnjuje, če jo posameznik

želi pojasniti, kot npr. Anila Zaimi, ki živi v Sloveniji od leta 1993: »Svojo pot sem našla v Sloveniji in čutim, da tu lahko prispevam. Tu je moj dom, tu sem rodila hčer! Sem pa tudi blizu Albanije, kar mi veliko pomeni. Čutim, da sem Balkanka, Evropejka, Slovenka, Albanka, Italijanka. Vse to sobiva v meni« (Anila Zaimi v Milharčič Hladnik, 2011, 53). »Mešani ljudje nam sporočajo ,nočem biti Afroameričan‘ ali ,nočem biti Neslovenec‘, temveč ,sem kompleksen‘, nisem zgolj Y ali X, sem Y in X, sem oboje, sem mešan« (Sedmak, 2011, 271). Sestavljena identiteta je

termin, ki je nastal v Združenih državah Amerike konec 19. stoletja in je veljal za priseljence, ki so čutili pripadnost tako kulturi, iz katere so prišli, kot tudi državi in kulturi, v katero so se priselili. Na začetku je imel slabšalen pomen, ki pa je s politiko multikulturalizma pridobil pozitiven predznak. Uporablja se tudi v prenesenem pomenu za sodobno pojmovanje identitete kot večplastne, hibridne, fluktuirajoče, sestavljene in kompleksno strukturirane – predvsem pa spreminjajoče se – identitete (Milharčič Hladnik, Lukšič Hacin 2011, 32).

Sestavljena identiteta omogoča, da se oseba svobodno, ponosno in prostovoljno opredeli kot pripadnica več kultur, več jezikov, več etničnih skupnosti, več ver. Sestavljena identiteta (in-in-in) ne ocenjuje, ali je ena identiteta vredna več kot druga, ampak postavlja vse možnosti enakovredno eno ob drugo. Ne sili nas, da smo nepopolni (pol-pol), ampak naša jezikovna/kulturna/etnična izhodišča predstavi kot enakovredna. Izraža to, kar naj bi bila evropska vrednota: raznolikost.

Maja Lamberger Al Khatib, poročena z Mahmudom Al Khatibom, ki se je priselil iz Jordanije, takole opiše slovensko-jordansko vzgojo njunih otrok:

Pokazala sva, da se tega ne sramujeva, da smo ponosni na to, kar smo, in da bova Nura in Asjo vzgajala v smislu, da sta oboje, da nista pol/pol, ker nista polovična, ampak cela. (Smeh.) Sta eno in drugo in mogoče bosta še marsikaj zraven. [...] Zdaj je pač izpostavljena identiteta, ker ju vedno sprašujejo: »Kaj si, kdo si, ali si pol/pol?« Vedno poudarjava, da sta cela, da nista polovična, da sta oboje: torej to, kar sem jaz, in to, kar je oče. In da imata tam družino in da imata tu družino, da imata povsod več družin, da bosta vedno lahko vstopala v oba svetova, kar se mi zdi velika prednost (Maja Lamberger Al Khatib v Milharčič Hladnik, 2011, 101–102).

Vendar se pri sestavljeni identiteti odpira vsaj še ena dilema: če smo in-in(-in) – lahko dodajamo po potre-

5 Zbirka trinajstih kratkih zgodb *Dvoživke umirajo dvakrat* (Knežević, 2014) je dobila na 30. slovenskem knjižnem sejmu nagrado za najboljši prvenec leta 2014.

bi – ali s tem koga izda(ja)mo? Svojo izvorno državo? Sprejemno državo? Svoje prednike? Sadržavljane? Druge prebivalce? Če nekdo reče, da je Slovenec in Nemec, ali s tem izda Slovenijo? Ali Nemčijo? Zakaj bi se moral človek, rojen v Sloveniji, a preseljen v drugo državo, v kateri živi, dela in ustvarja, npr. v Nemčiji, počutiti krivo, če se po 30–40 letih življenja v državi, v kateri so se mu rodili otroci in vnuki, opredeli kot Slovenec in Nemec? Če to želi, seveda. Ne glede na državljanstvo, ki ga posameznik ima, menim, da pri tem nikogar ne izda in da sta glodajoči občutek krivde ali nelagodje neupravičena.⁶ Nacionalna čistost, nacionalna homogenost, enojezičnost in samoumevnost pripadanja določenega ozemlja posamezni skupnosti so le miti, zgolj »strupeni odpadki« (Geary, 2005, 41), ki so v 19. stoletju pripomogli k nasilnemu oblikovanju nacionalnih držav oz. »zamišljenih skupnosti« (Anderson, 1998). Ta proces se je nadaljeval v 20. stoletju in se še vedno nadaljuje v 21., tesno povezan z možnostjo imeti le eno državljanstvo v marsikateri državi.

PREPOZNAVANJE ETNIČNE, JEZIKOVNE IN VERSKE RAZNOLIKOSTI V SLOVENSKIH OSNOVNIH ŠOLAH

Težko je razpravljati o raznolikosti identitet pri ljudeh ali spodbujati razvoj medkulturne družbe, če imamo težave s priznanjem, da smo večkulturna družba:⁷ da v Sloveniji poleg Slovencev sobivajo, živijo in soustvarjajo našo družbo tudi ljudje, ki jim slovenščina ni materni jezik, ki imajo (vsaj) dva materna jezika, od katerih je eden lahko slovenski ali pa ne, ki odrasčajo v (vsaj) dveh kulturah – ki pripadajo slovenski (ali pa ne) in drugim etničnim ali jezikovnim skupnostim, in to znotraj Slovenije. Med nami živijo slovenski Italijani, Madžari, Romi in številni priseljenci. Slednji prihajajo že desetletja v Slovenijo večinoma s področja držav naslednic nekdanje skupne države SFR Jugoslavije, ki še vedno »najpomembnejši rezervoar tuje delovne sile, ki se na različne načine zaposluje v Sloveniji« (Medica 2010, 41), manj priseljencev prihaja iz vseh drugih držav in celin.

Mit o slovenski nacionalni homogenosti se vleče že vsaj od osamosvojitve dalje, ko je celo »nemški kancler Helmut Kohl prvi trdil, da Slovenija zasluži neod-

visno državo, ker je nacionalno homogena – morda je bila to iskra, ki je balkanski sod smodnika z mešanico etnij, jezikov, religij in pisav pognala v blaznost etničnega čiščenja« (Bauman, 2008, 56). Tudi na simpoziju Kultura mešanosti (10. 6. 2014)⁸ je po predstavitvi raznolikosti na treh izbranih šolah (sledi v nadaljevanju članka) eden od udeležencev spraševal, na katerih šolah smo bili, in komentiral, da niso vse šole tako zelo kulturno mešane. Res je, niso, nekatere šole imajo manj, nekatere pa še več učencev priseljencev in potomcev priseljencev, ampak sprašujem: kolikšen odstotek pa je potreben, da si bomo priznali, da naši razredi so kulturno mešani in da učitelji poučujejo učence, ki imajo sestavljeno identiteto? S podobno obrambo pred »tolikšno slovensko raznolikostjo« se občasno srečujem tudi na izobraževanjih za učitelje ali predavanjih/delavnicah na fakultetah.⁹ Namesto prepričevanja raje pokažem serijo desetih filmov *Sožitje za skupno rast* ali dokumentarec *Slovenci/Slovenes*, prosto dostopno gradivo na spletu, ali svetujem branje zbirke *IN-IN: življenjske zgodbe o sestavljenih identitetah* (Milharčič Hladnik, 2011) ipd. Izobraževanje je

prav toliko rešitev problemov kot njihov vzrok. Prav tako kot lahko izobraževanje pomembno vpliva na zmanjševanje rasizma in netolerantnosti, je po drugi strani področje, kjer se v imenu nacionalne kulture, jezika in identitete ter skrbi za »naše« otroke razraščata prav rasizem in diskriminacija. Še več, prav izobraževalni sistem je tisti, ki reproducira stereotipe, razredne razlike, družbene neenakosti in predvsem dostop do družbene mobilnosti ter socialnih resursov (Milharčič Hladnik, 2012, 11).

Da so kulturno mešani tudi slovenski osnovnošolski razredi, navajam s primeri treh šol,¹⁰ na katerih je bilo v anonimni kvalitativni raziskavi za potrebe projekta Eduka – Vzgajati k različnosti (2011–2014) raziskano, v kolikšni meri učitelji in učenci prepoznavajo šolsko večkulturnost. Polstrukturirani intervjuji so bili izvedeni na dveh osnovnih šolah v Sloveniji (Ljubljana, Koper) in na večstopenjski šoli s slovenskim učnim jezikom v Italiji

6 To vprašanje smo mdr. odprli na okrogli mizi *Vloga in pomen posveta za Slovence v Nemčiji*, ki je bila izvedena na 19. Posvetu slovenskih društev, katoliških misij, učiteljev, socialnih delavcev in članov folklornih skupin v Nemčiji, Althütte (9.–11. 5. 2014) blizu Stuttgarta (Žagar, 2014). Tudi Slovenci, ki se izselijo po svetu, so v sprejemnih državah priseljenci. Soočanje perspektive »mi drugje, drugi pri nas« mi je v podporo pri razumevanju položaja in izzivov za priseljence v Sloveniji: vsi so neke izseljenci in druge priseljenci.

7 Primer zanikanja že obstoječe večkulturne družbe v *Beli knjigi o vzgoji in izobraževanju* (2011, 45): »Z veliko verjetnostjo je mogoče predvidevati, da bo Slovenija postajala večkulturna država, ki bo zaznamovana z intenzivnejšimi medkulturnimi vplivi, zato je potrebno že danes misliti na prihodnje razmere in pripravljati sedanje generacije na življenje v spremenjenih razmerah. Predvidevamo lahko, da bo naša družba vse bolj odprta tudi za priseljevanje ljudi iz drugih kulturnih okolij, zato je pomembno vzgajati in izobraževati za medsebojno spoštovanje in dialog.«

8 Organizirala sta ga Inštitut za družboslovne študije Znanstveno-raziskovalnega središča Univerze na Primorskem in Sekcija za medkulturne študije Slovenskega sociološkega društva v Kopru.

9 Npr. v okviru projektov *Razvijamo medkulturnost ...* (2013–2015); *Eduka – Vzgajati k različnosti* (2011–2014), *Strokovne podlage ...* (2009–2010).

10 Drugi primeri: druge tri šole (Vižintin, 2013), šest šol na Obali (Baloh, 2010, 23), sodelujoči v Ljubljani in Kranju na petih pilotnih tečajih slovenščine kot drugega jezika za otroke in starše priseljence (Knez, 2012, Pilotni tečaj, 2010).

(Trst).¹¹ V vseh treh šolskih okoliših prebivajo poleg pripadnikov večine (Slovenci oz. Italijani) in pripadnikov manjšine (italijanske v Sloveniji oz. slovenske v Italiji) tudi pripadniki priseljenjskih skupnosti in njihovi potomci, večinoma s področja držav naslednic nekdanje skupne države Jugoslavije. Rezultatov, pridobljenih s to kvalitativno raziskavo, ne morem posploševati na vse slovenske šole v Sloveniji ali na vse šole s slovenskim učnim jezikom v Italiji, saj so omejeni le na tri šole in na izbor določenih raziskovalnih vprašanj. Vendar nam ponujajo vpogled v tri šolska okolja, njihovo dejansko večkulturnost, večjezičnost, večetničnost in večverskost (več o tem glej Vižintin, 2014b).

Drugo vprašanje je, ali znajo učitelji izkoristiti potencial svojih večkulturnih razredov in na podlagi tega razvijati medkulturno vzgojo in izobraževanje, tudi z namenom da bi prispevali k uspešnejšemu vključevanju otrok priseljencev in medkulturnemu dialogu (Vižintin, 2013, 2014a). Večina učiteljev, ki poučuje danes, »ni bila deležna spoznavanja medkulturnih vsebin v okviru rednega univerzitetnega izobraževanja, vsaj ne v taki meri, kot to zahtevajo sodobne družbene okoliščine« (Bergoč, 2011, 160), ampak si morajo učitelji to znanje pridobiti z dodatnim izobraževanjem. Pomembni izhodišči sta medkulturnost kot eno od pedagoško-didaktičnih načel (Skubic Ermenc, 2007) in da so učitelji pri razvoju medkulturne zmožnosti usmerjeni na celotno šolsko populacijo, ne le na otroke priseljence (Rey-von Allmen, 2011, Portera 2011).

PRIMER ŠOLE IZ LJUBLJANE

Na šoli v Ljubljani (L) so bili opravljeni intervjuji z devetimi učenci. Vsi so rojeni v Sloveniji. Trije so povedali, do so tudi njegovi/njeni (stari) starši rojeni v Sloveniji. Pri ostalih šestih sodelujočih prihaja vsaj eden od (starih) staršev iz Hrvaške/Srbije/Črne gore. Pri enem sodelujočem se je stari oče priselil s Hrvaške, oče pa je delal v Švici 20 let; pri drugi sodelujoči je oče slovenski Rom, mama Srbkinja, za leto in pol se je družina preselila v Nemčijo, potem so se vrnili nazaj v Slovenijo. Med maternimi jeziki navajajo sodelujoči poleg slovenščine še hrvaščino, nemščino, romščino in srbsčino (Vižintin, 2014b, 124). Učenci, s katerimi so bili opravljeni intervjuji, so takole sami opisali svojo sestavljeno/mešano etnično identiteto:

»Moji starši so iz Slovenije, samo so pol-pol. To pomeni, da so Slovenci, ampak njihovi starši so

pa iz drugod. Od mami so prišli iz Srbije, od očeta pa iz Hrvaške« (L17). »Jaz osebno sem iz Ljubljane, moj oče je tudi iz Slovenije, moja mami in sestra sta pa iz Hrvaške. Moja sestrična živi tam. Babica in dedek sta že umrla« (L37). »Moja starša sta iz Slovenije. Prav tako dedki in babice. Samo dedek po mamini strani je iz Hrvaške. Moj oče je bil dvajset let v Švici, ampak so se vrnili. Moj dedek še zmeraj tam živi« (L47). »Oče je Rom, mati je pa Srbkinja. Jaz sem rojena tu [v Sloveniji], starši pa so iz Srbije. Leto in pol sem bila v Nemčiji, potem sem se vrnila« (L18). »Sem rojen v Sloveniji, cela družina pa je iz Hrvaške« (L38). »Oči je iz Črne gore, mami pa je iz Slovenije« (L48).

Večina učiteljev prepozna šolsko večkulturno raznolikost. Večina učencev priseljencev prihaja s področja nekdanje skupne države Jugoslavije, izjemi sta dve učenki s Kitajske. Eden od učiteljev izpostavi, da ima večina učencev slovensko državljanstvo. Dva meseca so imeli na šoli dva učenca Kurda.¹² Večina intervjuvanih našteva priseljence s področja držav naslednic nekdanje skupne države Jugoslavije ter potrjuje, da je na šoli približno polovica učencev priseljenih iz drugih držav, pri čemer ne ločujejo novopriseljenih otrok od potomcev priseljencev (t. i. druga in tretja generacija). Ena učiteljica omeni tudi priseljence iz Avstralije in povratnike iz drugih evropskih držav: »V razredu imamo veliko narodnosti: Albanci, Srbi, Bošnjaki, Hrvati; pridejo tudi iz Avstralije, zdomci iz drugih evropskih držav. Govorim o državljanstvu in narodnosti. Tu pri nas je približno pol slovenskih in pol drugih neslovenskih učencev, predvsem iz drugih bivših jugoslovanskih republik« (L03). Ena od učiteljic omeni tudi mešane zakone: »Mislim, da jih je veliko iz Hrvaške, Bosne, Srbije, s Kosova. Imamo tudi učence iz Makedonije, tudi iz Kitajske, recimo. Potem mešani zakoni, recimo, s Tajske« (L05). Tudi učenci prepoznavajo etnično raznolikost na šoli, do česar nekateri izražajo zgolj strpnost, drugi pa vidijo v tem prednost: »je bolj malo Slovencev, ampak jih ne moti (staršev). V našem razredu smo samo trije fantje Slovenci. Ni razlike, če je Slovenec ali ne. Enako je« (L07). Nekateri učenci izpostavijo poleg etnične tudi versko raznolikost. Na šoli je »veliko kultur, ver iz Balkana. Tako lahko spoznaš druge; bilo bi malo brezvezno, če bi bili vsi sami Slovenci, katoličani; bi sicer vedel več o tem, ampak ne bi bilo tako pestro, raznoliko« (L14) (Vižintin, 2014b, 124–126).

11 Kvalitativna raziskava je potekala v drugi polovici leta 2011 in v prvi polovici leta 2012. V raziskavo sta bila z vsake šole vključena dva razreda, skupno šest razredov s 117 učenci, v starosti od enajst do štirinajst let (tretje triletno osnovne šole v Sloveniji oz. srednja šola I. stopnje s slovenskim učnim jezikom v Italiji). V 49 polstrukturiranih intervjujih, na katerih temeljijo prikazani rezultati raziskave v tem prispevku, je sodelovalo 33 učencev ter 16 učiteljev oz. strokovnih/svetovalnih/vodstvenih delavcev na sodelujočih šolah. Projekt je vodil Slovenski raziskovalni inštitut (SLORI) iz Trsta, v njem sem sodelovala kot raziskovalka Inštituta za slovensko izseljenstvo in migracije ZRC SAZU (Vižintin, 2014b). Prepisi intervjujev so shranjeni v arhivu Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU v Ljubljani in v Slovenskem raziskovalnem inštitutu (SLORI) v Trstu.

12 Žal v intervjuju ni pojasnjeno, iz katere države sta se priselila in katera je njuna etnična pripadnost.

PRIMER ŠOLE IZ KOPRA

Na šoli v Kopru (K) so bili opravljeni intervjuji z dvanajstimi učenci, od tega jih je bilo deset rojenih v Sloveniji, eden na Slovaškem in eden v Bosni in Hercegovini. Pri devetih sodelujočih, rojenih v Sloveniji, se je vsaj eden od (starih) staršev priselil iz Hrvaške/Kosova/Bosne in Hercegovine/Italije/Nemčije/Rusije; samo eden ne navaja, da bi se (stari) starši ne priselili iz drugih držav. Med maternimi jeziki navajajo sodelujoči poleg slovenščine še albanščino, hrvaščino, turščino, srbsčino. Številni imajo sorodnike v različnih državah, npr. v Avstraliji, Bosni in Hercegovini, Hrvaški, Italiji, v Nemčiji in Združenih državah Amerike, na Finskem in Slovaškem (Vižintin, 2014b, 124). Učenci, s katerimi so bili opravljeni intervjuji, so takole sami opisali svojo sestavljeno/mešano etnično identiteto:

»Tata je tudi iz Kopra, mama pa je prej živela v Buzetu« (K07). »Prihajam s Kosova, rodila pa sem se v Sloveniji. Moj tata je tudi s Kosova, mama pa je Slovenka« (K08). »Nona je prišla iz Bosne. Tam se je rodila in potem so prišli v Slovenijo. Moja mama se je rodila v Bosni« (K09). »Rojena sem v Sloveniji, sicer pa dedek prihaja iz Pule, babica pa je takoj tu čez mejo, Buzet« (K10). »Prihajam iz Bosne, iz Banja Luke. Prišla sem pred petimi leti, v 4. razredu« (K11). »Mama je iz Slovenije in oče je tudi iz Slovenije. Imam sorodnike še v Italiji ... Moj nono je pol Italijan, pol Slovenec. V Italiji imam tudi botro. Tudi sestra od moje none še živi v Italiji, je pol Italijanka, pol Slovenka« (K12). »Sem iz Slovaške, tam sem se rodila, potem sem prišla v Slovenijo. Oče je umrl na Slovaškem in sem se jaz z mamo preselila sem v Slovenijo« (K13). »Rodila se sem se v Sloveniji. Ko se bila stara štiri leta, smo šli živeti v Rim, ko sem bila stara osem let, smo se preselili nazaj. Moj tata je iz Slovenije, moja mama se je tudi rodila v Sloveniji, samo njeni starši so iz Hrvaške. Drugače pa sestrčne in ... vse ima tam« (K14). »Sem iz Slovenije. Rodil sem se v Izoli. Moja mama je iz Hrvaške, moj oče tudi. Iz Rusije sem imel nonota. V Zagrebu imam teto in strica. Grem drugam, k bratrancem, sestričnam, tetam, stricu v Ameriko, sem šel na Finsko k bratrancu« (K15). »Po mami strani sem Slovenec, po očetovi strani ... mama od mojega očeta je pa Nemka in so Nemci, so v Slovenijo prišli leta 1850« (K16). »Stari starši so bili iz Hrvaške. Imamo tudi sorodnike, ki živijo tukaj v Italiji. Me pa zanima, recimo, zakaj so eni od mojih sorodnikov šli v Avstralijo, eni v Italijo, pa na Hrvaško. Šli so tudi v Ameriko. Ne bodo se več vrnili« (K17).

Večina učiteljev poudarja, da je na šoli malo otrok priseljencev (10 %, tj. okoli 50 otrok). Ti prihajajo za-

dnja leta večinoma iz Bosne in Hercegovine in s Kosova, v prejšnjih letih tudi iz drugih držav nekdanje skupne države Jugoslavije; redki so otroci priseljenci od drugod, npr. s Kitajske, iz Ukrajine, Litve: »Že od samega začetka, se spominjam, smo imeli na šoli Kitajca, iz Ukrajine smo imeli neko dekle pa iz bivših republik Jugoslavije, iz Hrvaške, Bosne, Srbije, Makedonije, zadnja leta pa največ iz Kosova. Italijanov nismo imeli. Pri nas imamo namreč italijansko osnovno in srednjo šolo, kot manjšina se vključujejo v te šole« (K04). Pripadniki italijanske skupnosti in nekateri Slovenci obiskujejo šolo z italijanskim učnim jezikom v bližini.

Za nekatere učitelje je delo z otroki priseljenci izziv: »Pred desetimi leti jih je bilo več iz različnih republik, zadnjih pet let jih je več iz Kosova. Večkrat se preselejujejo, zato zamenjajo šolo. Počutim se prijetno, nikoli nisem imela težav in kadar pedagoginja pove, da bomo dobili novega učenca, sem navdušena in se sprašujem, kaj bo novega (K04)«. Večkrat pa učitelji v odnosu do novopriseljenih otrok izpostavijo težave, nesprejemanje – za razliko od sprejemanja pripadnikov italijanske skupnosti in potomcev priseljencev, ki jih nekateri učitelji prepoznavajo poleg novopriseljenih otrok. Novih otrok priseljencev na šoli ni veliko; nekateri, ki so šolo obiskovali v preteklih letih, so se preselili. S starši so odšli zaradi različnih razlogov živeti drugam. V zadnjih dveh letih (šolsko leto 2011/12 in 2012/13) v šolo niso vpisali nobenega novega učenca priseljenca. Tudi učenci menijo, da v njihovem okolju ni veliko priseljencev – čeprav skoraj vsi, ki smo jih intervjuvali, koga osebno poznajo (iz zasebnega življenja in iz šolskega okolja) in ga tudi poimenujejo po imenu, npr.: »Ena je prišla tudi prav iz Bosne in ena je iz Hrvaške. Drugi pa so rojeni v Sloveniji, ampak imajo starše ... in so se tudi tistega jezika naučili. [...] Dosti prijateljev, ki so iz Bosne in tam. Oni so prišli sem in so hodili že v vrtec in 1. razred, če se niso že tu rodili in že znajo slovensko« (K07). »Eden je bil iz Bosne in eden je bil s Kosova« (K10). »Selma je iz Sarajeva, Sarah iz Slovaške« (K11) (Vižintin, 2014b, 126–128).

PRIMER ŠOLE IZ TRSTA

Na šoli v Trstu (T) so bili opravljeni intervjuji z dvanajstimi učenci. Med sodelujočimi se jih je sedem rodilo v Italiji, in sicer: štirje v slovensko-italijanskih družinah (mama Slovenka iz Italije, oče Italijan; v enem primeru je eden od starih staršev priseljen s Hrvaške), eden v slovenski družini (vsi (stari) starši so Slovenci iz Italije). Med petimi novopriseljenimi učenci je vsem vsaj eden od maternih jezikov srbsčina, pri čemer se je ena družina priselila iz Bosne in Hercegovine, štiri pa so se priselile iz Srbije. V eni srbski družini je mati Makedonka, v drugi Romunka. Med maternimi jeziki navajajo sodelujoči poleg slovenščine in italijanščine še romunščino in srbsčino (Vižintin, 2014b, 124). Učenci, s katerimi so bili opravljeni intervjuji, so takole sami opisali svojo sestavljeno/mešano etnično identiteto:

»Sem iz Trsta. Moja mami je iz Trsta [pripadnica slovenske manjšine], moj očka je Italijan. Imamo strice v Sloveniji« (T08). »Sem iz Srbije. Starša sta Srba« (T09). »Prihajam iz Trsta, starša tudi. Govorita slovensko, ker je moja prababica prihajala iz Slovenije in moja babica tudi prihaja iz Slovenije. Od očka so Italijani« (T10). »Prihajam iz Bosne, iz Banjaluke« (T13). »Prihajam iz Srbije. Moj oče je iz Srbije. Moja mama je iz Makedonije« (T14). »Moja mama je iz Romunije, oče je iz Srbije« (T15). »Smo iz slovenske družine. Moji starši so Slovenci« (T17).

Na šolo s slovenskim učnim jezikom v Italiji se vpisujejo slovenski otroci, otroci iz mešanih zakonov, vse več je italijanskih otrok in otrok priseljencev, največ srbsko govorečih. Materni jeziki otrok na šoli so poleg slovenščine in italijanščine še srbski, romunski, bolgarski, hrvaški, ukrajinski, ruski, portugalski, češki jezik; trenutno ni albansko govorečih: »Vsi ti, ki prihajajo iz drugih držav, imajo večinoma tuje državljanstvo, skoraj do dvajset odstotkov je učencev, ki prihajajo iz drugih krajev. Temu številu otrok moramo dodati še vsaj dvajset odstotkov, če ne še več, otrok, ki prihajajo iz popolnoma italijanskih družin, tako da se število otrok, ki ne obvladajo slovenskega jezika ob vstopu v šolo giblje med 40 in 50 odstotki« (T01). Tudi učenci s šole prepoznavajo večkulturno šolsko skupnost, čeprav o tem ne razmišljajo veliko: »[Sošolci v prejšnji šoli]: eden je bil iz Rusije, drugi iz Ukrajine, tretji iz Bosne in »basta«. Vsi so prišli prvo leto, v prvem razredu. Nekateri niso govorili italijansko, ker italijansko se naučiš hitro. Če ne, drugi so se do konca drugega razreda že naučili slovenščino« (T08). Nekateri slovansko govoreči priseljenci vpisujejo svoje otroke nameroma na šolo s slovenskim učnim jezikom: »Moj oče je rekel, da je slovenski jezik podoben srbsščini in bom lažje razumel. Pri italijanščini bi sedel pri pouku in ne bi nič razumel« (T14) (Vižintin, 2014b, 128–129).

ZAKLJUČEK

V vsaki državi živijo poleg (pre)vladujoče večine tudi uradno priznane manjšine z določenimi pravica-

mi, poleg njih pa nepriznane manjšine in priseljenke skupnosti, kar je posledica tako oblikovanja držav v 19. in 20. stoletju kot migracijskih procesov. Vendar v 21. stoletju še vedno čutimo nasledstvo z etničnosti in nacionalizmom zastrupljenih pokrajin (Geary, 2006), nasilno izoblikovanih namišljenih skupnosti (Anderson, 1998) in identitetnih spopadov, ki bolj združujejo kot združujejo (Bauman, 2008) že od 19. stoletja naprej. Ne glede na deklarirano raznolikost se večina evropskih držav težko sooča z dejansko raznolikostjo znotraj posameznih držav. Nekateri priseljenci se v Sloveniji pri vprašanju o etnični identiteti opredeljujejo kot pol-pol (ali še manj) in se sprašujejo, kam sploh spadajo; drugi so ustvarili svojo identiteto, tretji so drugi sprejeli slovensko identiteto kot eno od svojih identitet. Čeprav slednjim posamezniki vedno znova sporočajo, da oni ne morejo biti Slovenci, se sami opredeljujejo kot kulturno mešani in so ponosni nosilci sestavljene identitete. O tem pričajo v tem prispevku življenjske zgodbe priseljencev ali njihovih partnerjev (Anila Zaimi, Max Shonhiwa Zimani, Goran Vojnović, Maja Lambergar Al Khatib v Milharčič Hladnik, 2011) in primeri učencev s treh šol, s katerimi ponazarjam večetničnost, večjezičnost in večverskost v šolskih razredih. Kot nasprotje le eni identiteti zagovarjam koncepta kulturne mešanosti (Sedmak, 2011) in sestavljene identitete (Milharčič Hladnik, 2011). Oba koncepta priznavata večetničnost, večkulturnost, večverskost, dvo- ali večjezičnost tako na individualni kot skupinski ravni, pri čemer se kultura mešanosti bori proti kakršni koli klasifikaciji in kategorizaciji (Sedmak, 2011), sestavljena identiteta (in-in) pa izbirnost pojasnjuje, če to oseba želi. Koncepta omogočata, da se vsak posameznik svobodno, ponosno in prostovoljno opredeli kot pripadnik več kultur, več jezikov, več etničnih skupnosti, več ver; oba koncepta ponujata podporo članom etnično mešanih družin in otrokom mešanih zvez. Sestavljena identiteta (in-in) ne ocenjuje, ali je ena identiteta večvredna kot druga, ampak postavlja vse možnosti enakovredno eno ob drugo. Izraža raznolikost in nas ne sili, da smo nepopolni (pol-pol), ampak naša kulturna/jezikovna/etnična/verska izhodišča ter odločitve predstavi kot enakovredne.

THE RECOGNITION OF CULTURAL MIXEDNESS AND HYPHENATED IDENTITY
INSIDE STATE BORDERS

Marijanca Ajša VIŽINTIN

Intercultural Institute for Inclusive Education, Research and Cooperation
Škocjan 34 d, 6000 Koper, Slovenia
e-mail: vizintin@medkulturni-institut.si

SUMMARY

Besides the (prevailing) majority, officially recognized minorities with certain rights live in each state, as well as unrecognized minorities and immigrant communities. Using the case study of Slovenia, I present people who define themselves as culturally mixed and who proudly present their hyphenated identity. I illustrate multiethnicity, plurilinguality and multireligiousness in the Slovene society and school classes with the life histories of Anila Zaimi, Max Shonhiwa Zimani, Goran Vojnović, Maja Lamberger Al Khatib (Milharčič Hladnik, 2011) and with the examples of pupils from three primary schools (Vižintin 2014b). In opposition to single identity, I advocate the concept of cultural mixedness (Sedmak, 2011) and hyphenated identity (Milharčič Hladnik, 2011). Both concepts recognize multiethnicity, multiculturalism, multireligiousness, and plurilinguality on the individual and group levels, and the culture of mixedness resists any classification and categorization, while the hyphenated identity (and-and) explains the choice, if a person wishes to do so. Both concepts enable that each individual freely, proudly and voluntarily defines himself or herself as a member of several cultures, several languages, several ethnic communities and religions. Namely, both concepts are supportive of members of ethnically mixed families and children of ethnically mixed couples. The hyphenated identity (and-and) does not imply, whether one identity is more valuable than the other, but it presupposes all possibilities equal to the other. It expresses diversity and does not force us to be imperfect (half-half), on the contrary, it presents our cultural/linguistic/ethnic/religious starting points and decisions as equal.

Key words: hyphenated identity (and-and), culture of mixedness, immigrants, multiculturalism, multiethnicity, plurilinguism, migrants

LITERATURA IN VIRI

Anderson, B. (1998): Zamišljene skupnosti: o izvoru in širjenju nacionalizma. Ljubljana, Studia humanitatis.

Balibar, É. (2007): Mi, državljani Evrope?: meje, država, ljudstvo. Ljubljana, Sophia.

Baloh, A. (ur.) (2010): Uvajanje rešitev s področja vključevanja migrantov v izvedbene kurikule. Koper, Osnovna šola Koper/Scuola elementare Capodistria.

Bauman, Z. (2008): Identiteta: pogovori z Benedetom Vecchijem. Ljubljana, Založba /cf.

Bergoč, S. (2011): Pismenost priseljeniških otrok: politika vključevanja? V: Cotič, M., Medved Udovič, V., Starc, S. (ur.): Razvijanje različnih pismenosti. Koper, Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Univerzitetna založba Annales, 153–161.

Debeljak, A. (2004): Strašna asimetrija »evropske identitete«. V: Debeljak, A.: Evropa brez Evropejcev. Ljubljana, Sophia, 23–53.

Dekleva, B., Razpotnik, Š. (2002): Čefurji so bili rojeni tu: življenje mladih priseljencev druge generacije

v Ljubljani. Ljubljana, Pedagoška fakulteta, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.

Delanty, G. (2007): Obrobja in meje v postzahodni Evropi. http://www.eurozine.com/articles/article_2007-12-20-delanty-sl.html (5. 12. 2014).

Delanty, G., Rumford, C. (2008): Nov razmislek o Evropi: družbena teorija in pomeni evropeizacije. Ljubljana, Sophia.

Državljanstvo (2014): Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije, Direktorat za upravne notranje zadeve, migracije in naturalizacijo. http://www.mnz.gov.si/si/mnz_zasvas/tujci_v_sloveniji/drzavljanstvo/ (5. 12. 2014).

Eduka – Vzgajati k različnosti/Educare alla diversità (2011–2014): SLORI – Slovenski raziskovalni inštitut, Trst. <http://www.eduka-itaslo.eu/> (5. 12. 2014).

Geary, P. B. (2005): Mit narodov: srednjeveški izvori Evrope. Ljubljana, Studia humanitatis.

Huddleston, T. idr. (2011): Migrant integration policy index III (MIPEX III). Bruselj, British Council, Migration Policy Group. <http://www.mipex.eu/> (5. 12. 2014).

- Knez, M. (2012):** Za koliko slovenščin(e) je prostora v naši šoli? Jezik in slovstvo, 57, 3/4. Ljubljana, 47–62.
- Knežević, Z. (2014):** Dvoživke umirajo dvakrat. Ljubljana, Cankarjeva založba.
- Kobolt, A. (2002):** Zdej smo od tu – a smo še čefurji? Ljubljana, i2.
- Komac, M. (ur.) (2007):** Priseljenci: študije o priseljevanju in vključevanju v slovensko družbo. Ljubljana, Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Kymlicka, W. (2005):** Sodobna politična filozofija: uvod. Ljubljana, Krtina.
- Lečnik, S. (2013):** Slovenština in jaz. Maribor, Litera.
- Living Together: Combining Diversity and Freedom in 21st-century Europe (2011).** Strasbourg, Svet Evrope. <http://book.coe.int/ftp/3667.pdf> (5. 12. 2014).
- Medica, K. (2009):** Identitete in identifikacije: od socialnega priznanja do socialne pripadnosti. Monitor ISH, XI/2. Ljubljana, 7–18.
- Medica, K. (2010):** Sodobni integracijski procesi in kontroverznosti krožnih migracij. V: Medica, K., Lukič, G., Bufon, M. (ur.): Migranti v Sloveniji – med integracijo in alienacijo. Koper, Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Univerzitetna založba Annales, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, 37–56.
- Milharčič Hladnik, M. (ur.) (2011):** IN-IN: življenjske zgodbe o sestavljenih identitetah. Ljubljana, Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Milharčič Hladnik, M., Lukšič Hacin, M. (2011):** Identitete, pripadnosti, identifikacije. V: Lukšič Hacin, M., Milharčič Hladnik, M., Sardoč, M., (ur.): Medkulturni odnosi kot aktivno državljanstvo, Ljubljana, Založba ZRC, ZRC SAZU, 31–39.
- Milharčič Hladnik, M. (2012):** Medkulturni odnosi in socialne participacije v kontekstu migracij. Dve domovini/Two Homelands 36. Ljubljana, 7–18. <http://twohomelands.zrc-sazu.si/?c=2> (5. 12. 2014).
- Pilotni tečaj slovenščine za otroke in starše migrante (2010):** projekt Uspešno vključevanje otrok, učencev in dijakov migrantov v vzgojo in izobraževanje Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik. http://www.centerslo.net/files/file/ESS/Letak_te%C4%8Daj.pdf (5. 12. 2014).
- Portera, A. (2011):** Intercultural and Multicultural Education: Epistemological and Semantic Aspects. V: Grant, C. A., Portera, A. (ur.): Intercultural and Multicultural Education: Enhancing Global Interconnectedness. New York, Oxon, Routledge, 12–30.
- Razvijamo medkulturnost kot novo oblika sobivanja (2013–2014):** ISA institut, Ministrstvo Republike Slovenije za gospodarski razvoj in tehnologijo. <http://www.medkulturnost.si/> (5. 12. 2014).
- Rey-von Allmen, M. (2011):** The Intercultural Perspective and its Development Throuh Cooperation With the Council of Europe. V: Grant, C. A., Portera, A. (ur.): Intercultural and Multicultural Education: Enhancing Global. New York, Oxon, Routledge, 33–48.
- Scheffer, P. (2011):** Immigrant Nations. Cambridge, Malden, Polity Press.
- Sedmak, M. (2011):** Kultura mešanosti. Družbeno in politično prepoznavanje socialne kategorije mešanih ljudi. Annales, Series Historia et Sociologia, 21, 2. Koper, 261–274.
- Skubic Ermenc, K. (2007):** Interkulturalnost v učnih načrtih slovenske osnovne šole. Pedagoška obzorja, 22, 1–2. Ljubljana, 128–135.
- Slovar novejšega besedja slovenskega jezika (2013):** Ljubljana, Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Slovene's: Slovenci, dokumentarni feljton (14. 12. 2010):** RTV Slovenija. <http://ava.rtvlo.si/predvajaj/slovene-s-slovenci-dokumentarni-feljton/ava2.90633985/> (5. 12. 2014).
- Sožitje za skupno rast (2013).** <http://www.youtube.com/watch?v=5qO5gbTBjk0> (5. 12. 2014).
- Strokovne podlage, strategije in teoretske tematizacije za izobraževanje za medkulturne odnose ter aktivno državljanstvo (2010):** Ljubljana, Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije ZRC SAZU. <http://www.medkulturni-odnosi.si/> (5. 12. 2014).
- Vidmar Horvat, K. (2009):** Zemljevidi vmesnosti: eseji o evropski kulturi in identiteti po koncu hladne vojne. Ljubljana, Sophia.
- Vižintin, M. A. (2013):** Vključevanje otrok priseljenec prve generacije in medkulturni dialog v slovenski osnovni šoli: doktorska disertacija. Koper, M. A. Vižintin.
- Vižintin, M. A. (2014a):** Model medkulturne vzgoje in izobraževanja: za uspešnejše vključevanje otrok priseljencev. Dve domovini/Two Homelands, 40. Ljubljana, 71–89. <http://twohomelands.zrc-sazu.si/?c=2> (5. 12. 2014).
- Vižintin, M. A. (2014b):** Večkulturno šolsko okolje: izhodišče za razvoj medkulturne vzgoje in izobraževanja? V: Zudič Antonič, N., Zorman, A. (ur.): Vzgajati k različnosti: Interdisciplinarna primerjalna raziskava med Italijo in Slovenijo, Koper, Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Univerzitetna založba Annales. <http://www.eduka-itaslo.eu/elenco.php?p=analize&lang=slo> (5. 12. 2014).
- ZAKON o tujcih (2011):** Uradni list RS, 50/2011.
- Žagar, G. (2014):** Poročila z 19. posveta slovenskih društev (2014). Althütte (9–11. 5. 2014). <http://koslovenija.wordpress.com/2014/09/17/porocila-z-19-posveta-slovenskih-drustev-althutte-9-11-5-2014/> (5. 12. 2014).
- Žitnik Serafin, J. (2008):** Večkulturna Slovenija: položaj migrantske književnosti in kulture v slovenskem prostoru. Ljubljana, Založba ZRC, ZRC SAZU.